

כבוד הבריית

HUMAN DIGNITY -vs- HALACHA

CONFRONTATION OR COEXISTENCE?

בית כנסת הנשיא

A] KAVOD HABERIYOT - THE TALMUDIC SOURCES

1. המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק, מאי טעמא (משלי כא:ל) - אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' - כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב ....
- תא שמע: גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. ואמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'! תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא בלאו (דברים י:יג) דלא תסור .... כל מיילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור, ומשום כבודו שרו רבנן
- תא שמע: (דברים כב:א) והתעלמת מהם - פעמים שאתה מתעלם מהם ופעמים שאין אתה מתעלם מהם; הא כיצד? אם היה כהן והיא בבית הקברות, או היה זקן ואינה לפי כבודו, או שהיתה מלאכתו מרובה משל חברו, לכך נאמר: והתעלמת. אמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'! .... איסורא מממונא לא ילפינן
- תא שמע: (במדבר ו:י) ולאחותו מה תלמוד לומר? הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת .... יכול כשם שאינו מטמא להם כך אינו מטמא למת מצוה, תלמוד לומר: ולאחותו - לאחותו הוא דאינו מטמא, אבל מטמא הוא למת מצוה, אמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'! .... שב ואל תעשה שאני.

ברכות יט:

2. רבינא הוה קא אזיל אבתריה דמר בר רב אשי בשבתא דריגלא, איפסיק קרנא דחוטיה ולא אמר ליה ולא מידי. כד מטא לביתיה, אמר ליה: מהתם איפסיק, א"ל: אי אמרת לי, מהתם שדיתיה. והא אמר מר: גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה! תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא: בלאו דלא תסור. ואיכא דאמרי: מהתם א"ל, וא"ל: מאי דעתך? למישדייה, והאמר מר: גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה! והא תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא: בלאו דלא תסור! הכא נמי כרמלית דרבנן היא

מנחות לו:

3. .... אלא נראה דמנזיר לא גמרינן דמה לנזיר שכן ישנו בשאלה. וכן מכהן מה לכהן שכן לאו שאינו שוב צכל

תוספות ברכות כ. ד"ה שב ואל תעשה שאני

4. ואפילו בטומאה שהוא מדבר תורה מן מה דאמר רבי זעירא גדול כבוד הבריות שדוחה למצוה בלא תעשה שעה אחת

תלמוד ירושלמי מסכת נזיר פרק ז דף נו טור א/ה"א

B] SHULCHAN ARUCH

5. הרואה כלאים של תורה על חבירו, אפילו היה מהלך בשוק, היה קופץ לו וקורעו מעליו מיד, ואפילו היה רבו .... ואם היה של דבריהם, אינו קורעו מעליו ואינו פושטו בשוק, עד שמגיע לביתו .... ואם היה של תורה, פושטו מיד

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כלאי בגדים סימן שג

6. אם נודע לו בשבת, כשהוא בכרמלית, שהטלית שעליו פסול, לא יסירו מעליו עד שיגיע לביתו, דגדול כבוד הבריות .... ודוקא בשבת, דאסור לעשות לילות, אצל בחול כהאי גוונא, אסור שולחן ערוך אורח חיים הלכות ציצית סימן יג סעיף ג

7. (טו) ודוקא בשבת - פי' לפי ששבת ליתא רק איסור דרבנן כג"ל אצל בחול שהוא עובר על איסור תורה ככל שעה דקום ועשה זו לילית ואיסור תורה אפילו רק איסור דשז ואל תעשה כזה שהוא מונע א"ע ממנוה אין נדחה מפני כבוד הבריות אם לא בגנאי גדול ולכן אסור ללבוש הטלית גדול כשרואה שאין זו לילית דלישז עלי טלית ס"ל לרמ"א דהוא רק בכלל גנאי קטן ..... אמנם אם צבכ"ג נודע לו אחר שהוא כבר לבוש בהטלית שאחת מליילותיו פסולים הרבה מן האחרונים מקילין דאין לריך לפושטו תיכף דס"ל דכיון שהוא צרבים צבכ"ג הפשיטה הוא גנאי ביותר רק ימחר לילך לביתו או לבית שלפני צבכ"ג ויפשיטנו שם והח"א מחמיר בזה וס"ל דהפשיטת ט"ג הוא רק גנאי קטן דבלא"ה דרך בני אדם לפשוט תמיד הטלית צרבים צבכ"ג

משנה ברורה סימן יג ס"ק טו

C] JEWS AND NON-JEWS?

8. בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם - כלל גדול בתורה. רבי עקיבא אומר ואהבת לרעך כמוך - כלל גדול בתורה ילקוט שמעוני תורה פרשת בראשית רמז מ

9. כל אלו הדברים לפי מה שיראה הדיין שזה ראוי לכך ושהשעה צריכה, ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ואל יהיה כבוד הבריות קל בעיניו שהרי הוא דוחה את לא תעשה של דבריהם וכל שכן כבוד בני אברהם יצחק ויעקב המחזיקין בתורת האמת

10. הוא - רבי עקיבה - היה אומר 'חביב אדם שנברא בצלם' תוס' יו"ט - פירש"י חביב אדם שנברא בצלם. לכן מוטל עליו לעשות רצון קונו. ע"כ. ובכל אדם אמר ר"ע. וכמו שהוא הראיה שממנו הביא שהוא נאמר לבני נח לא לבני ישראל לצדס ורזה ר"ע לזכות את כל אדם אף לבני נח

אבות פרק ג משנה יד ותוספות יום טוב שם

D] WHAT IS CONSIDERED TO BE 'INDIGNITY'?

D1] CLOTHING AND NAKEDNESS

- Adam and Chava in Gan Eden
- The clothes of the Kohanim - Shemot 28:2 'לְקָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת' .... לְבָדֵי קָדָשׁ
- The mitzvah of Kavod Shabbat is associated with special clothing

D2] LONELINESS IN DIFFICULT TIMES

- Especially in terms of comforting the mourners - see Chulin 94a and special exceptions to geneivat da'at

D3] BURIAL

D4] PERSONAL HYGIENE

E] DEGREES OF 'INDIGNITY'

11. .... דהתם גנאי גדול הוא למת מלוא שאין לו קוצרים לכך שז' ואל תעשה שרי .... וכן לפשוט כלאים בשוק גנאי גדול כגנאי מת מלוא להכי פריך מינה אבל הכא גבי עדות ליכא גנאי כל כך ולא שרי באיסורא אפי' בשב' ואל תעשה

תוספות שבועות ל:

12. מן הציציות - פי' צין שבא לבהכ"נ ורואה ללבוש טליתו וקודם לבישתו מלא הציצית פסולים ומתצייש לישב צרבים צלי טלית דמותו ללוש צלי צרכה וצין אם רואה באמצע לבישתו שנפסקו לו הציצית ג"כ אין צריך להסירו ועיין באחרונים שהסכימו דהכל תלוי בציון האיש הלוש אם הוא מתצייש יוכל ללבוש צלי צרכה אבל אם אין מתצייש אין כאן בהיתר דכבוד הצריות

משנה ברורה סימן יג ס"ק יב

F] INADVERTENT ACTIVE BREACH - DO OTHERS HAVE AN OBLIGATION TO TELL?

13. הרואה כלאים של תורה על חבירו, אפילו היה מהלך בשוק, היה קופץ לו וקורעו מעליו מיד, ואפילו היה רבו. וי"א דאם היה הלוש שוגג, אין ל"ל בשוק, דמשום כבוד הצריות ישחוק, ואל יפרישונו משוגג (טור בשם הרא"ש). ואם היה של דבריהם, אינו קורעו מעליו ואינו פושטו בשוק, עד שמגיע לביתו.... ואם היה של תורה, פושטו מיד

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כלאי בגדים סימן שג סעיף א

14. כהן ששוכב ערום, והוא באהל עם המת ולא ידע, אין להגיד לו, אלא יקראו לו סתם, שיאל כדי שילביש עלמו תחלה. אבל אם כבר הגידו לו, אסור להמתין עד שילביש עלמו. ודוקא אם הוא באהל המת, שהוא טומאה דאורייתא, אבל אם הוא צצית הפרס או ארץ העמים, שהוא טומאה דרבנן, ילביש עלמו תחלה, דגדול כבוד הצריות (ת"כ סימן רפ"ה)

שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעב סעיף א

G] PRACTICAL ISSUES**G1] RABBINIC PROHIBITIONS OVERRIDDEN BY KAVOD HABERIYOT**

- tearing toilet paper on Shabbat with a shinui
- moving muktzeh stones on Shabbat for personal hygiene purposes. Note an application of this halacha by the Tzitz Eliezer who permitted a deaf person to move an electronic hearing-aid on Shabbat due to the kavod haberiyyot implications of the person not being able to hear
- making a makeshift toilet out of stones on Shabbat
- refuah and taking medication on Shabbat in a case where the ailment is not serious but very embarrassing (eg very bad breath)
- carrying in a rabbinically prohibited area on Shabbat rather than having to remove clothing
- using a muktzeh splinter of wood on Shabbat to remove an embarrassing piece of food stuck in one's teeth
- to allow a wedding on Shabbat where the bride was already under the chuppah and delay would be very embarrassing

15. אין.... מקדשין. הגה: ויש מתירין לקדש היכא דאין לו אשה וצנים ואפשר דה"ה ה' הכניסה לחופה שרי ואע"ג דלא קי"ל הכי, מ"מ סומכין על זה בשעת הדחק, גם כי גדול כבוד הצריות; כמו שרגילין שלפעמים שלא היו יכולים להשוות עם הגדוניה ציוס ו' עד הלילה, דעושין החופה והקידושין צליל שבת הואיל וכבר הכינו לסעודה ולגשוואין והוי ציוס לכלה ולחתן אם לא יכנס אז; ומ"מ לכתחלה יש ליזהר שלא יבא לידי כך.

שולחן ערוך אורח חיים סימן שלט סעיף ד

- where a Cohen is awoken to be told that there is a rabbinic tumat met in his building, he may get dressed before he leaves
- using an especially adapted electric wheelchair on Shabbat/Yom Tov to enable a disabled person to get out of the house. Being house bound for days could according to some poskim be an issue of kavod haberiyyot
- getting a non-Jew to scrape mud of one's clothes on Shabbat to avoid the embarrassment of wearing them
- allowing a young man who has gone prematurely grey to dye his hair black
- allowing a shaliach tzibbur to pray even when he needs the bathroom
- shaking hands?
- women's aliyot?

G2] POSITIVE TORAH PROHIBITIONS OVERRIDE BY KAVOD HABERIYOT

- only in the case of serious embarrassment
- one's obligation (tochacha) to inform someone that he is doing an aveira beshogeg eg wearing shatnez min haTorah (which would require him to take off his clothes even in public)
- putting on tefillin in public where the person has a very embarrassing tattoo on his arm
- wearing passul tzitzit to avoid having to take of clothes in public
- Rav Moshe Sternbuch discusses an unusual case (Teshuvot Vehanhagot 4:262) of a Cohen with a partially detached finger. He permits the Kohen to have the finger totally detached in order to have it reconnected, even though that renders the kohen tamei min haTorah due to 'ever min hachai'

H] PHILOSOPHICAL ISSUES

WHY should Kavod Haberiyyot trump so many other halachic factors? Many commentators see the issue as one of Mechila:

- In financial affairs the assumption is that a Jew is mochel his financial right to something (eg return of lost property) if it entails embarrassing someone else (Chatam Sofer). Further, since the Rabbis have the power to determine property rights (hefker Beit Din hefker), they can determine that kavod haberiyyot overrides monetary rights
- The Rabbis chose not to impose their own legislation in a situation which offends kavod haberiyyot

16. רבנן אחלוה ליקרייהו לעבור על דברייהם היכא דאיכא כבוד הבריות, כגון לטלטל בשבת אבנים של בית הכסא לקנח

רש"י ברכות יט: ד"ה כל מילי

17. ורב יוסף אמר: אפ"ל הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול, שנאמר: (שמות יג) וְהָיוּ הַיְּהוּדִים לְפָנֶיךָ יוֹמָם. .... הקדוש ב"ה עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא - מחיל ליה ליקריה

קידושין לב.

I] HUTRA OR DECHUYA?

J] THE ORIGINS OF THE CONCEPT OF KAVOD HABERIYOTJ1] IMPLICIT IN THE NOTION OF TZELEM ELOKIM

18. בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול בתורה, ר"ע אומר ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה. שלא תאמר הואיל ונתבזיתי יתבזה חבירי עמי הואיל ונתקללתי יתקלל חבירי עמי, א"ר תנחומא אם עשית כן דע למי אתה מבזה, בדמות אלהים עשה אותו

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה כד סימן ז

J2] THE MITZVAH OF '4 & 5'

19. כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׁה וְטָבְחוֹ אוֹ מִכְרוֹ חֲמִשָּׁה בָּקָר יִשְׁלַם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׁה:

שמות כא:לו

20. רבן יוחנן בן זכאי: בא וראה כמה גדול כבוד הבריות, שור שהלך ברגליו - חמשה, שה שהרכיבו על כתיפו - ארבעה

בבא קמא עט:

21. והכיוון מזה - גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. הקב"ה חס על כבוד הבריות

ר' בחיי שמות כא:לו

J3] IMITATIO DEI - VEHALACHTA BIDRACHAV

22. אַחֲרַי ה' אֶלְקֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאוֹתוֹ תִּירְאוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְיִקְלַלְוּ תִשְׁמְעוּ וְאוֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וְכוּ תִדְבְּקוּ

דברים יג:ה

23. ואמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב: (דברים יג) אחרי ה' אלהיכם תלכו? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? והלא כבר נאמר: (דברים ד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא! אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה, מה הוא מלביש ערומים, דכתיב: (בראשית ג) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים

סוטה יד.

J4] SEVARA

24.

עוד מצינו ענין נפלא אצל משה רבינו. בשעה ששלחו הקב"ה להוציא את בני ישראל ממצרים, אמר: "שלח נא ביד תשלח" (שמות ד יג), "ויחר אף ד' במשה ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי וגו' וראך ושמח בלבבו" (שם יד), ואחז"ל (שמו"ר פ"ג טז): "אתה סבור שמא עיכב משה שלא ילך, אינו כן אלא כמכבד לאהרן, אמר משה, עד שלא עמדתי היה אהרן אחי מתנבא שמונים שנה וכו', עכשיו אכנס בתחומו של אחי ויהא מיצר וכו'".

והנה הוא ענין נפלא, הרי נצטווה משה בציווי מפורש מהקב"ה שילך להוציא את ישראל ממצרים, ואעפ"כ עיכב את הליכתו, ועיכב עלידי כן את גאולת ישראל, והכל משום חיובן של מידות, כדי שלא לפגוע באהרן אחיו.

ואכן, גם מה שחרה בו אף ד', היה רק על זה שהעריך את אהרן שלא כראוי, שכן א"ל הקב"ה: "וראך ושמח בלבבו" - מה שאתה סבור שהוא מיצר לא כן אלא שמח" (שמו"ר שם יז), אבל אילו צדק משה במחשבתו והיה אהרן מיצר על כך, בדין היה שמשה רבינו יעכב את שליחותו, ולא היה עליו חרון אף ד'.

שיחות מוסר רב ת. שמואלביץ פרק ה'